

УДК 811.161.2'373.7:[378.018.8:373.5.011.3-051:811.161.2]

DOI: 10.31499/2307-4906.2.2020.212058

ФОРМУВАННЯ СТИЛІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ВИРАЗНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Коломієць Інна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0001-5355-9332

E-mail: innaosvita5@ukr.net

Розгон Валентина, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-1230-8048

E-mail: rozgonval @ukr.net

У статті висвітлено проблему формування мовностилістичної компетентності майбутніх учителів-філологів; запропоновано науково-теоретичне обґрунтування прагматичної моделі здійснення стилістичної підготовки за допомогою виразальних засобів фразеології української мови; розглянуто ефективні форми засвоєння стилістичної фразеології, наведено систему тренувальних вправ. Пропонована модель навчання фразеологічної стилістики сприятиме успішному становленню мовної особистості сучасного вчителя з високим рівнем стилістичної грамотності, лінгвокреативним способом мислення.

***Ключові слова:** виразальні засоби фразеології, мовностилістичні вправи, стилістика, стилістична компетентність, стилістична підготовка, стилістична фразеологія, фразеолого-стилістичні вміння і навички, функціонально-стилістичний підхід.*

FUTURE PHILOLOGICAL TEACHER'S FORMATION OF STYLISTIC COMPETENCE BY MEANS OF PHRASEOLOGICAL EXPRESSION OF UKRAINIAN LANGUAGE

Kolomiets Inna, PhD in Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Methods of its Teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-5355-9332

E-mail: innaosvita5@ukr.net

Rozhon Valentyna, PhD in Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Methods of its Teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-1230-8048

E-mail: rozgonval @ukr.net

The article deals with the problems of forming the linguistic competence of the future teacher of Ukrainian language and literature. The author proposes scientific-theoretical substantiation and practical implementation of the model of stylistic training with the help of expressive means of Ukrainian phraseology. The article deals with the effective forms of mastering stylistic phraseology, generalization of knowledge about stylistic nature and functional role of phraseologisms in speech. The practical component involves a set of exercises of stylistic type. The selection of training exercises and tasks aimed at the skillful use of phraseological resources of the language in a certain communicative situation provides gradual development and improvement of a set of phraseological and stylistic skills of students-philologists.

The proposed system of stylistic work with phraseological units, which is based on a text-centered approach to the study of linguistic means of expression, successfully implements the communicative-activity principle of language education. The complex of interconnected learning tools and methods directs the student to his intellectual and professional growth, improving the communication skills and speech culture of a future teacher.

Creating an indicative model for teaching phraseological stylistics will contribute to the successful development of a linguistic personality of a modern teacher with a high level of stylistic awareness, a linguistic creative way of thinking, capable to teach the stylistics for students in general secondary education, to provide speech education in the conditions of perfect Ukrainian-language educational environment.

Keywords: *phraseological expressive means, linguistic exercises, stylistics, stylistic competence, stylistic training, stylistic phraseology, phraseological and stylistic skills and abilities, functional and stylistic approach.*

В умовах реформування освітнього середовища, професійної мовної освіти зокрема, та на тлі інновацій у сфері лінгвістичної галузі знань не втрачають актуальності питання мовного навчання і виховання в закладах вищої освіти, що передбачає вдосконалення здатності мовця вільно й комунікативно виправдано послуговуватися літературною мовою в усіх сферах суспільного життя, виявляючи високий рівень мовленнєвої культури. Зосередження уваги науково-педагогічної спільноти на проблемах лінгвістичної освіти у вищій школі зумовлено «насамперед тією роллю, яку відіграє мова як акумулятор знань і соціального досвіду, першооснова нагромадження культурних цінностей, один із найголовніших засобів самовираження особистості – соціально активної, культурної та духовно багатой» [1, с. 297].

У контексті загострення уваги вчених та освітян на цьому аспекті свого подальшого вирішення потребує низка проблемних питань стосовно науково-методичного осмислення, пошуку та вибору способів практичної реалізації освітньо-виховного процесу з мови в педагогічних закладах вищої освіти, розробки теоретико-методологічних засад формування й розвитку стилістичної компетентності здобувачів вищої освіти, зокрема майбутніх учителів-філологів, відповідно до потреб та запитів сучасної загальноосвітньої школи, напрямів удосконалення освітньої парадигми в цілому. Більш детального розгляду та ґрунтовного висвітлення потребує організаційно-методична система навчання стилістики української мови, лінгводидактична модель систематичного оновлення блоку змістового наповнення стилістики як науки і навчальної дисципліни, удосконалення її діяльнісної складової в усіх традиційно структурних вимірах (теоретична стилістика, функціональна, описова, практична тощо).

Важливість порушеної проблеми в контексті пріоритетних тенденцій у галузі освіти України декларують нормативні документи (Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Концепція розвитку педагогічної освіти, проєкт

«Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепція мовної освіти в Україні, концепція «Нова українська школа», Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»), зміст яких регламентує неперервну мовну підготовку в сучасних освітніх закладах усіх рівнів.

Дослідницький пошук у царині вироблення теоретико-методологічних та науково-методичних засад стилістики та її навчання в закладах вищої і загальної середньої освіти відображено в розвідках українських учених ХХ–ХХІ ст. Над вивченням функційно-комунікативного (стилістичного) напряму мовознавства, визначенням його стратегічної значимості для майбутньої професійної діяльності вчителя-словесника працювали Н. Бабич, В. Бадер, М. Бакулін, З. Бакум, Н. Баранник, Г. Волкотруб, Н. Гавриш, І. Гайдаєнко, О. Горошкіна, Т. Донченко, П. Дудик, С. Єрмоленко, Л. Златів, С. Іконников, Л. Кантейкіна, О. Караман, С. Караман, В. Капінос, К. Климова, А. Коваль, Ю. Коломієць, П. Кордун, О. Копусь, О. Корякіна, Л. Кравець, Л. Кузнецова, І. Кучеренко, Л. Лінникова, Т. Ліштаба, В. Луценко, Л. Мацько, В. Мельничайко, Ю. Мельничук, І. Нагрибельна, В. Новосьолова, С. Омельчук, Л. Паламар, А. Попович, М. Пентилюк, О. Пономарів, О. Попова, Л. Рускуліс, А. Сапарбаєва, О. Семенов, Д. Семчук, Р. Сидоренко, Т. Симоненко, Л. Сугейко, Т. Окуневич, Т. Чижова, Л. Шевченко, Н. Шульжук, Н. Янко та інші фахівці у сфері національної лінгвістики та методичної науки.

Водночас науково-дослідницьке поле в галузі лінгводидактики не розкриває всіх векторів порушеної проблеми, пов'язаної з організацією навчальних занять в умовах модернізації освітнього середовища, що спирається на органічне поєднання потреб вітчизняної системи освіти та вимог європейських стандартів у забезпеченні якості освітніх послуг. І в перспективі визначає системне оновлення інформаційно-змістового забезпечення та необхідність результативно-діагностувального блоку в практичній площині діяльності викладача вищої школи, здійснюваній у контексті фахової підготовки майбутнього вчителя-філолога. Особливості сучасної української освіти, а саме «...переакцентування освітніх цілей на основі компетентнісного підходу; збагачення та осучаснення методичного інструментарію; інтегрування змісту, форм, методів і засобів навчання; упровадження відповідних суспільним запитам педагогічних технологій (пріоритет надається особистісно орієнтованим); широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій» [5, с. 25], збагачують навчально-методичний потенціал освітньої діяльності, норму якої становить «індивідуальний студентоцентристський підхід» [5, с. 26]. Закономірно заактуалізовано низку питань, що стосуються проблем вибору стратегій університетської мовної освіти, пошуку дієвих, інноваційних підходів до навчання з урахуванням нинішніх вимог держави, суспільства, й самої мовної особистості.

Мета статті: обґрунтувати науково-теоретичні засади організаційно-методичної системи формування фразеолого-стилістичної компетентності студентів-філологів під час вивчення курсу стилістики української мови.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: 1) спроектувати прагматичну модель стилістичної підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти крізь призму лінгводидактичних особливостей навчання фразеологічної стилістики української мови; 2) розробити ефективні форми і методи засвоєння

моноаспектного розділу описової стилістики – стилістики фразеологічних ресурсів, запропонувати систему тренувальних вправ для розвитку мовностилістичних умінь та навичок здобувачів вищої освіти; 3) окреслити основні етапи формування фразеолого-стилістичних умінь та навичок.

Більш розгорнутого напрацювання потребує модель формування в майбутнього вчителя української мови і літератури стилістичної компетентності, яку позиціонують у лінгвометодичних студіях як різновид лінгвістичної компетентності й комплексно визначаються як «багатокомпонентну й динамічну здатність особистості, що є результатом навчання стилістики української мови, зокрема засвоєння знань зі стилістики, оволодіння стилістичними вміннями й навичками, наявність мотиваційно-ціннісного ставлення й поведінкових норм, а також досвіду застосування їх під час конструювання стилістично довершеного тексту в усній і писемній формах, використання мовних засобів відповідно до мети, умов і цільових настанов спілкування, здійснення науково-дослідницьких пошуків і майбутньої педагогічної діяльності» [8, с. 129]. Інноваційні підходи до розуміння лінгвостилістичної підготовки вчителя-філолога, в основі яких інтегрування діяльнісно-компетентнісної та особисто зорієнтованої компонент [8], є ключовими під час моделювання запропонованої системи навчання стилістики за допомогою виражальних засобів фразеології української мови.

Студіювання лінгводидактичної літератури дає змогу теоретично узагальнити логічну категорію – «стилістичні вміння» як «виконання студентами практичних дій, які формуються на основі набутих знань зі стилістики української мови й пов'язані з готовністю свідомо і самостійно розпізнавати та визначати стилістичне забарвлення мовних одиниць, а також редагувати й реконструювати тексти різних функційних стилів, жанрів і типів» [8, с. 62].

Згідно з вимогами до професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога в умовах здобуття ним університетської освіти навчальний курс стилістики, що забезпечує глибоке й всебічне вивчення мови в комунікативно-діяльнісній площині, посідає чільне місце в системі фахових дисциплін мовознавчого блоку. Слушною є думка про те, що «навчання майбутніх учителів-словесників неможливе без урахування функціонально-стилістичного аспекту, адже лише за цієї умови викладач вищої школи зможе досягти бажаного результату – виховати мовну особистість, яка б вільно володіла всіма багатствами мови на фонетичному, лексичному, граматичному та стилістичному рівнях» [9, с. 70]. Цілком переконливою є визначальна роль стилістики в оволодінні словом, у його довершеній та багатогранній формі. Першорядне завдання навчального предмета – «допомогти студентам опанувати стилістичними нормами сучасної української мови, засвоїти стилістичний потенціал мовних одиниць усіх рівнів мовної системи, формувати вміння використовувати стилістичні засоби відповідно до мети, завдань, умов спілкування» [1, с. 298].

Дефініції лінгвостилістики як науки і навчальної дисципліни, широко представлені в сучасній лексикографічній, навчально-методичній літературі, наскрізно фокусують нашу увагу на співвідношенні її теоретичного і практичного діапазону, помежів'ї з культурою мовлення, на сучасних тенденціях розвитку науки, врахуванні екстралінгвальних чинників тощо. Мовознавець П. Дудик цілком слушно зауважував, що «тільки за умови вмотивованого поєднання теорії і практики стилістики можливе

всебічне розуміння мовленнєвих реалій, знання і використання яких забезпечує високий рівень культури мовлення кожного» [2, с. 33].

Варто також констатувати, що розвиток пріоритетних галузей лінгвістики має безперечний вплив на формування нових підходів до навчання мови. Так, системну неперервну стилістичну підготовку в закладах вищої освіти треба здійснювати, виходячи із позицій інноваційних напрямів мовознавчої науки, тобто визнаній інтеграційності й міждисциплінарності, та її впливу на сучасні тенденції в професійній мовній освіті. Зміщення вектора лінгвостилістичних учень у цілому пов'язують із філософськими, культурологічними, антропоцентричними, соціо- та етнолінгвістичними критеріями осмислення феномену мови та мовних явищ. Відзначимо, що особливий інтерес у царині стилістичної науки викликають новітні площини її досліджень, представлені суміжними галузями традиційної стилістики, а саме: гендерної, графічної, інтернетної, когнітивної, комунікативної, креативної, медійної, прагматичної тощо [8].

Поліаспектні напрями стилістичних проблем зумовлюють специфіку інтерпретування цієї науки відповідно до її основних структурних розділів та підрозділів. Науково-методична розвідка, здійснювана нами на матеріалі фразеологічної системи мови, визначає таке потрактування стилістичної фразеології: розділ стилістики мови, що досліджує її фразеологічне багатство та різноманітність, зокрема: функціонально-стильову диференціацію фразем, стилістично-експресивні якості найрізноманітніших за своєю семантикою і структурою мовних зворотів, які належать до поняттєво-емоційних засобів вираження розумової і почуттєвої сфери людини; та вивчає можливості добору фразеологічних одиниць відповідно до змісту, мети висловлювання та сфери їх використання.

Значний інтерес до фразеологічної системи української мови викликаний насамперед здатністю фразеологізмів репрезентувати самотутню й багатогранну сутність українського народу як етнонаціональної спільноти, акумулювати в собі досвід багатьох поколінь українців, відтворювати їхнє світобачення, специфіку концептуальної картини світу. Сповнені вагомим змісту, образності, влучності, вміщуючи в собі яскраві характеристики й оцінки діяльності мовців, фразеологічні одиниці вважаються економними засобами вислову, які легко запам'ятовуються і відтворюються за певної комунікативної ситуації. Без всебічного ознайомлення із фразеологічними ресурсами мови, без належного засвоєння теоретичних знань про різні аспекти фразеологізмів неможливо уявити кваліфікованого вчителя-філолога.

Вагомим підґрунтям успішної роботи зі стилістичної фразеології є набуті знання із суміжних дисциплін про фразеологічні скарби мови, усвідомлення їхньої можливості вербалізувати найрізноманітніші аспекти буття людини, а також уміння розкодувати семантику фразеологічних одиниць, установлювати відношення на рівні полісемантичної, синонімічної, антонімічної, омонімічної взаємодії фразем та їх доречного вживання.

Структурно-рівневий підхід у навчанні стилістики реалізують через аналіз мовних одиниць з погляду їхнього додаткового емоційно-експресивного забарвлення й функційно-стильової приналежності, шляхом їх цілеспрямованого вибору відповідно до стильових і стилістичних норм. Окрім того, цей підхід ґрунтується на принципі текстоцентризму, літературних взірцях творів класиків, сучасних українських письменників, зокрема тих, які вивчають на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти, та постійно оновлюваній ілюстративній базі сучасних

текстів різних функційних стилів, типів, жанрів мови (принципи наочності, інтегративності, поліфункційності, культурологічності та ін.).

Враховуючи дихотомію вивчення одиниць кожного структурно-мовного рівня, основоположними для реалізації завдань фразеологічної стилістики під час підготовки майбутніх учителів української мови і літератури вважаємо такі модулі.

Теоретичний компонент передбачає: поглиблення знань про багатство та різноманітність фраземного складу української мови, ознайомлення з функційно-стильовими, емоційно-експресивними пластами фразеології сучасної української мови, зі стилістичними прийомами й способами використання фраземного матеріалу відповідно до мети й умов комунікації.

Практична складова – оволодіння стилістикою фразеологічних ресурсів сучасної української мови; застосування знань зі стилістики та вироблення вмінь виявлення стилістичного навантаження мовних одиниць, характеристики та оцінки їхніх виразових якостей, з'ясування ролі фразеологізмів у художніх текстах, мові публіцистики, сфері побуту тощо; визначення способів індивідуально-авторської видозміни фразеологічних одиниць із певною цільовою настановою; удосконалення навичок стилістично доцільного використання фразеологізмів у власному мовленні залежно від комунікативних ситуацій; аналізу фразеологізмів у текстах різних функціональних стилів, типів і жанрів мовлення; усвідомлення стилістичної норми як різновиду загальномовної норми, з'ясування основних причин її порушення, дотримання стилістичних норм під час спілкування, конструювання, реконструювання та редагування текстів різностильового оформлення.

Потреба в збагаченні мовлення здобувачів вищої освіти українською фразеологією, умілого її використання під час спілкування визначила необхідність розробки ефективної системи стилістичної роботи з фразеологізмами в закладах вищої освіти. Очевидним в умовах вищої педагогічної освіти є практичне спрямування курсу стилістики, однією зі стратегічних цілей якого є ознайомити здобувачів вищої освіти зі стилістичним розшаруванням мовних засобів й навчити комунікативно виправдано послуговуватися ними в усіх сферах мовленнєвої діяльності, реалізуючи так діяльнісно-компетентнісний підхід.

Професійно зорієнтований підхід у навчанні стилістики спрямовує майбутніх учителів-словесників на готовність застосування стилістичних умінь під час проведення уроків української мови в закладах загальної середньої освіти, а продуктивна пошукова діяльність здобувача вищої освіти реалізує його науково-дослідницький методологічний орієнтир.

Досконале оволодіння мовними ресурсами можливе за умови пізнання та глибокого осмислення категоріальної сутності метамови стилістики, опанування системою структурованих знань про стилістичні властивості різнорівневих одиниць та особливості їхньої реалізації під час спілкування, що є важливою передумовою успішного формування сукупності стилістичних умінь і навичок.

Засвоєння стилістичних знань та вироблення вмінь майбутніх учителів-словесників доцільно провадити в чіткій послідовності. Студент має проявити себе як активна мовна особистість, здатна виконувати певну наступність дій у різних видах рецептивної та продуктивної мовленнєвої діяльності на рівні вмінь. Докладніше розглянемо етапи формування стилістичної компетентності на основі вивчення

фразеологічних засобів виразності сучасної української мови.

Засвоєння та відтворення знань із фразеологічної стилістики української мови продуктивно відбувається на основі вивчення комплексу питань, як репродуктивного, так і проблемно-дослідницького, пошукового характеру, спрямованих на самопідготовку та контроль здобувача вищої освіти, на розвиток його лінгвокреативного мислення. Зберігаючи почерговість, розташуємо їх у такій послідовності: 1. Дайте визначення фразеологічної стилістики і з'ясуйте суть її основних завдань. 2. Чи знаходять застосування фразеологізми в різних стилях мовлення і, відповідно, чи можна говорити про стилістичне забарвлення фразеологізмів? 3. Які групи фразеологічних одиниць складають книжну фразеологію? Охарактеризуйте їх. 4. У яких стилях, жанрах мови найчастіше використовуються крилаті вислови, афоризми? Назвіть різновиди афоризмів та наведіть приклади до кожного із них. 5. Які фразеологізми називають розмовно-побутовими? Охарактеризуйте їхні відмінні риси від книжних. 6. Які фразеологізми належать до народнопоетичних? Наведіть приклади. 7. Які виразові якості властиві фразеологізмам? Із якою стилістичною метою їх уживають у мовленні та чим це зумовлено? 8. Які види фразеологічного новаторства письменників Вам відомі? 9. Назвіть способи контамінації, трансформації. Яку роль вони відіграють у різних стилях? 10. Чи завжди стилістично виправдана зміна складу фразеологізму? 11. Що Ви можете сказати про спотворення образного значення фразеологічної одиниці? 12. У чому полягає суть стилістичного аналізу фразеологічних засобів мови? 13. Яке місце і роль відведено стилістичній фразеології в шкільній практиці вивчення рідної мови? 14. Які мовностилістичні вправи пропонують шкільні підручники базової та старшої школи?

Під час організації теоретичного компонента практичного заняття зі стилістики викладач переформатує їх, акцентує увагу на окремих аспектах (використання методів опитування, бесіди, дискусії, письмових експрес-опитувань) із метою вчасної реакції на проблемні площини засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу та уникнення необґрунтованого дублювання теорії під час виконання тренувальних вправ. Іншою формою перевірки рівня засвоєння знань слугуватиме тестовий модульний контроль, тобто активно провадяться технології модульного навчання, кредитно-модульні технології тощо.

Здобувач вищої освіти має бути зорієнтований на узагальнювальний характер вивчення стилістичних можливостей мови, систематичне повторення й поглиблення, закріплення навчального матеріалу. Продуктивній систематизації стилістичної роботи сприятиме орієнтовний блок домашнього завдання: 1) схематичне відображення класифікаційної системи фразеологізмів (за власне лінгвістичним принципом («Різновиди фразеологічних засобів мови»)) за функціонально-стильовими ознаками («Функціонально-стильове розширення фразеологізмів»); 2) узагальнене представлення стилістичних функцій фразем (у вигляді таблиці з текстовими фрагментами); 3) репрезентація, практична підбірка фразеологічних зворотів та стійких виразів різного типу; 4) упорядкування міні-словника відповідно до теми заняття. Оперуючи наочними методами засвоєння системи фразеологічних стилістем, здобувач вищої освіти проектує свою навчально-пошукову діяльність на успішне вирішення типових стилістичних завдань.

Виробленню інтересу до фразеологічного розмаїття сучасної української мови,

розвитку чуття мови, стилістичної гнучкості, креативних мовних здібностей, набуття досвіду словесної творчості, удосконалення етики й естетики власного мовлення сприятиме комплекс вправ і завдань стилістичного типу, розподілених за принципом наступності, збільшення рівня складності та підсумування навчального матеріалу.

Застосування стилістичних знань про фразеологічні різновиди мови за їхніми структурно-генетичними ознаками, способами індивідуально-авторської видозміни компонентів допомагає виробленню практичних умінь диференціювати фразеологізми з наступною аргументацією відповіді. Продуктивною є вправа, зорієнтована поглиблення знань про фразеологічне багатство мови, удосконалення вміння розпізнавати тип фразеологізму за певним алгоритмом дій: 1. *Без верби й калини – нема України* (Н. тв.) – влучний вислів, змістовно та синтаксично завершеної форми, легкий для запам'ятовування, містить образно-емоційну характеристику певного життєвого явища, часто має повчальний характер, формулює певну життєву закономірність або правило (*прислів'я*). 2. *Стара казка на новий лад* (Н. тв.) – короткий сталий народний вислів із незакінченою думкою, що натякає на висновок і не має узагальненого значення й повчального змісту, образно визначає якесь життєве явище з погляду його емоційно-експресивної оцінки (констатує події, явища, факти або вказує на постійну ознаку предмета) (*приказка*). 3. *І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь...* (Т. Шевченко) – влучний вислів морально-етичного спрямування, що має настановчий характер, містить життєву настанову, слушну пораду, застереження тощо (*сентенція, різновид афоризму*). 4. *Пам'ять – це такий пристрій у мозку, з допомогою якого ми все забуваємо* (Піфагор) – вислів, у якому виражається несподіване судження, на перший погляд алогічне, яке різко розходиться з усталеними принципами, протиставляється загальній істині, нібито суперечить здоровому глуздові (*парадокс*) тощо.

З огляду сучасної практики освітньої діяльності, слушним є впровадження технологій проблемно-дослідницького навчання, інтерактивних технологій, зокрема ситуативного моделювання, кооперативного й колективно-групового навчання. Важливо під час стилістичної підготовки реалізувати лінгвокреативні якості мовної особистості, розвивати вишуканий мовний смак, нахил до мовотворчості та піднесення естетичної культури студента-філолога. Завдання наступної вправи спрямовує на визначення мети вживання фразеологічних виразів із можливим встановленням авторства та художнього твору-першоджерела. *Наприклад*: Такі вони [слова] точні, мов подих, мов дих, Хто топче їх – стане на міну: «*Не можна любити народів других, Коли ти не любиш Вкраїну!..*» (І. Драч) – Юначе! Хай буде для неї твій сміх, і сльози, і все до загину... *Не можна любити народів других, коли ти не любиш Вкраїну!..* (В. Сосюра «Любіть Україну»). *Методичний коментар*: художньо-творче запозичення літературного фразеологізму, а саме пристосування до тексту афористичного вислову одного автора іншим, викликає конкретні асоціації, після того поглиблює ідейно-тематичне тло зображуваного та посилює образно-експресивний ефект мовлення глибоко патріотичного смислового наповнення в ключі стилістично піднесеного характеру звучання. Набуттю досвіду творчої діяльності, стимулюванню словесної досконалості сприятиме виконання творчих групових завдань, на кшталт: самостійно сконструювати ремінісценції (літературні цитати), опираючись на знання художньої літератури та власні життєві спостереження. *Зразок*: Треба, щоб *рожеві лебеді* кружляли над колискою малюка, – і дитина виросте справжньою людиною...; А через усю Україну,

посеред щедротних степів і ланів широкополіх, пливе Дніпро-Славутич, мов та оспівана голуба стрічка в русій косі й под.

Запроваджені вправи допоможуть сформувати такі стилістичні уміння та навички:

1) розрізнення прийомів індивідуально-авторської видозміни фразеологізмів (переосмислення, розширення чи редукція складу, створення ситуативного значення, заміна компонентів у стійкому сполученні, накладання декількох фразеологізмів тощо) та надання їм стилістичної оцінки із установленням первинного джерела. *Наприклад: Наша яма гарна, нова, полатаймо її знову* (З газети) – *трансформація* (навмисна зміна стійкого образного виразу, частково оновлена форма якого співвідносна із вихідним джерелом (*Наша пісня гарна, нова, починаймо її знову* (Н. тв.), наснажує новими штрихами думку та сприяє виникненню оказіонального значення); *Не лізь поперед батька в пекло, але якщо ти вирішив прийти, побачити й перемогти, то повертайся з щитом, а не на щиті* – *контамінація* (контекстуальне об'єднання вже існуючих фразеологічних одиниць ситуативною новизною зрощень зумовлює посилення певного стилістичного ефекту).

2) моделювання речень шляхом творчого перетворення фразеологічних одиниць (за принципами трансформації чи контамінації) задля задоволення конкретної комунікативної мети, досягнення певної стилістичної настанови. *На зразок: П'яте колесо до суспільно-політичного воза* (трансформація); *Краще вилами по воді писати, ніж писати так, як курка лапою* (контамінація).

Уміння визначати й характеризувати мовні засоби за стильовим й емоційно-оцінним забарвленням формують рівноцінні за стилістичною вагомістю вправи, пов'язані з виконанням завдань на виявлення нейтральних і маркованих, ідентичних за типом стилістичного відтінку, засобів фразеології (розмовно-просторічні, книжні, розшарування останніх на науково-технічні, офіційно-ділові, публіцистичні, конфесійні, художньо-поетичні тощо). Стилiстична своєрiднiсть кожної з груп визначається за зразком: *нарiжний камiнь, мати думку* – фраземи характеризує мiжстильове вживання (нейтральне забарвлення); *доводити до вiдома, розгорнути дискусiю* – властива ознака сухостi, офiцiйностi (*вiдтiнок книжностi*); *голубка сизокрила, червона калiнонька* – ознака пестливостi, iнтимностi (*народнопоетичне забарвлення*); *язик чесати, нi в якi ворота не лiзе* – ознака зниженостi, згрубiлостi, вульгарностi (*розмовно-просторiчне забарвлення*) і под.

Вивчення фразеології з погляду сфери вживання необхідно пов'язувати із розвитком зв'язного мовлення, чому слугують синтезовані вправи на розкриття смислових відтінків експресивно-почуттєвого забарвлення фразеологізмів (піднесеність, урочистість, інтимність, жартівливість, фамільярність, іронія, просторічність тощо) та конструювання необхідних за змістом речень із стилістично різнорідними фраземами, на кшталт: *вогнем і мечем, справа честі – винести рішення, укласти резолюцію – всенародний референдум, політичний Олімп – смуток обгортає, цвіте рожевий – пороти гарячку; тікайте, кури, ніп іде* тощо.

Встановлення стильової закріпленості фразеологічних одиниць за певною сферою функціонування ускладнюється наступним етапом формування стилістичних умінь – визначення стилістичної мети вживання.

Серед дослідників національної фразеології усталилася думка про фразеологічний пласт як потужний поліфункційний стилістичний ресурс мови, особливості якого правомірно розкриває відомий вітчизняний фразеолог В. Ужченко: «Виразні семантико-стилістичні якості фразеологізмів – їх образність, картинність, жива внутрішня форма – відсвіжують мовлення, роблять його невимушеним, соковитим, містким, дотепно-влучним, що й приваблює майстрів художнього слова, журналістів, публіцистів» [11, с. 250]. Більшість фразеологізмів, зважаючи на притаманні їм виразові якості, потенційно здатні виступати в ролі стилістем, а саме: слугувати образно-характеристичним засобом відображення певних життєвих ситуацій, явищ, подій, рис людської вдачі: Парубок на все село: *гарний, хоч з лиця воду пий* (М. Вовчок) чи *ні риба ні м'ясо; як мокре горить* (Н. тв.); засобом відтворення колориту певної епохи, національного середовища, типізації чи індивідуалізації мови персонажів: *Всякому городу нрав і права* (Г. Сковорода) або ж *дати гарбуза, скакати в гречку* (Н. тв.); викликати різні стилістичні ефекти, від урочисто-патетичного – до гумористично-сатиричного, комічного струменя: *Святая святих земля наша – українська!* (З журналу); *святий та божий, на чорта схожий* (Н. тв.); а також засобом інтимізації та поетизації мовлення, створення виразного народнопісенного колориту з відтінком розмовності, оповідності тощо: *Ні пером не списати, ні словом не сказати* тієї несподіваної краси, якою до вас усміхалась долина (П. Мирний); *Ой полем, полем Килиїмським, Битим шляхом ординським, Гей, гуляв козак, бідний нетяга* (Н. тв.). Тому особливо важливими є вправи на встановлення в тексті різних стилістичних функцій фразеологізмів, з'ясування їхньої зображально-виражальної ролі.

Важливо практикувати стилістичну роботу з фразеологізмами на основі синонімічної заміни. Застосовуючи метод зіставлення паралельних конструкцій, особливу увагу зосереджують на емоційно-образних властивостях фразеологічних одиниць та розкритті стилістичної доцільності авторського добору. Для прикладу наведемо контекстуальне вживання фразеологічного звороту: Михайло Чигрин і зараз *сушить голову* господарськими турботами (М. Стельмах). Переконливим буде міркування, що базується на з'ясуванні семантики фразеологізму; його усунення позбавить речення образно-експресивного звучання, інтенсивного вираження зазначеної дії – «напружено думати, роздумувати над чимось, шукаючи розв'язання якихось проблем». Наступний контекст «А ви кажете, що в мене *капустяна голова* (М. Стельмах)» констатує, що йдеться «*про людину, яка не має здорового розуму, нерозторопна, неуважна, некітлива*»; за умови синонімічного заміщення не фразеологічно зв'язаною одиницею *нейтралізується закладена у фразеологічній стилістемі гумористично-іронічна тональність*. Контекстний розгляд стилістичних явищ фразеології сприяє формуванню стилістичної вправності, розвитку вміння досконалого володіння засобами сучасної української літературної мови.

Окреслена система вправ мотивує осмислене використання фразеологічних одиниць, доцільне послугування ними з метою посилення інформативності, емоційності, оцінності, виразності тексту залежно від змісту та мети висловлювання, місця, умов спілкування (комунікативної ситуації). *Розв'язання подібних завдань сприяє виробленню сукупності стилістичних умінь і навичок усвідомленого ставлення до авторського вибору мовних одиниць, розуміння їхньої художньо-сислової*

доцільності, образної настанови та естетичної ефективності. Так у майбутнього вчителя-словесника формуються естетично-емоційні критерії відбору мовних засобів для творчого конструювання речень із певним стилістичним наміром, удосконалення власного зв'язного висловлювання з метою оптимальної реалізації комунікативного задуму мовця тощо.

Належний рівень отримання та засвоєння теоретичних знань про стилістичну природу та функційну роль фразеологізмів у мовленні забезпечує ефективність формування наступних умінь і навичок, суголосних із попередніми: визначати й класифікувати стильову закріпленість фразеологічних виразів, вирізняти й типізувати стилістичні функції фразеологічних одиниць на текстовому матеріалі; здійснювати стилістичний аналіз тексту різностильової приналежності, зокрема його лексико-фразеологічного складу; конструювати тексти за визначеними стильовими й стилістичними параметрами, продуктивно використовуючи виражальні ресурси фразеології, не перенасичуючи ними власні фрагменти висловлювання; виявляти характер і причини стилістичних помилок; розпізнавати випадки вдалого і невдалого, з точки зору вимог стилістики, застосування фразеологічних засобів, редагувати, удосконалювати написане, свідомо відбирати й уживати мовностилістичні засоби, здійснювати стилістичну трансформацію тексту.

Запропонована модель навчання фразеологічної стилістики демонструє лінгводидактичні особливості успішного вивчення стилістичних явищ мови за принципом діяльнісно-компетентнісного підходу. Розроблений комплекс взаємопов'язаних засобів і методів навчання спрямовує здобувача вищої освіти на інтелектуальне та фахове зростання, піднесення рівня стилістичної вправності й мовленнєвої культури.

Реалії сьогодення потребують змін у підходах до організації освітнього процесу в закладах вищої освіти. Модернізацію навчальних занять зі стилістики української мови варто здійснювати через оновлення освітнього середовища: відображення сучасних досягнень науки, інноваційні форми проведення навчальних занять, спрямованість на професійну діяльність, розвиток стилістичного чуття й гнучкості, творче мислення студента, ініціативність, пошукову активність, продуктивність, самостійність у розв'язанні навчальних завдань тощо. Дієвими в процесі стилістичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури є: інноваційні технології навчання, а саме інтерактивні, інформаційно-комунікаційні, проблемно-дослідницькі, а також технології модульного й проєктного навчання; оптимальний добір різноманітних методів і прийомів роботи, доречне застосування загальнодидактичних (системності, послідовності, наступності, наочності, синтез теорії і практики, самоосвіта, креативність, інтегративність) і лінгводидактичних принципів навчання (текстоцентризм, контекстність, зв'язок вивчення мови й мовленнєвої діяльності, поліфункційність мови, комунікативність); належний методологічно-змістовий блок забезпечення дисципліни, доцільне привернення уваги до мовної форми, якості, естетичної вартості й довершеності мовленнєвих взірців текстового (ілюстративного) матеріалу із різноманітних сфер суспільної комунікації, мови публіцистики, художньо-словесної творчості тощо. Продуктивними в застосуванні залишаються традиційні засоби навчання мови – навчально-наукова література, методичні видання, дидактичний матеріал, наочність, а також новітні технічні й інформаційно-комунікаційні засоби.

Ефективній організації освітньої діяльності сприятиме вироблення та апробація системи мовностилістичних вправ і завдань, спрямованих на вмiле послуговування багатствами виражальних засобів фразеології.

Отже, опрацювання науково-методичної літератури, власний науково-педагогічний досвід дозволяє спрогнозувати результат створення прагматичної моделі навчання фразеологічної стилістики – успішне становлення мовної особистості сучасного вчителя з високим рівнем стилістичної обізнаності, лінгвокреативним способом мислення, спроможного провадити мовленнєве навчання і виховання в умовах досконалого країномовного освітнього середовища.

Пропонована модель набуття стилістичної компетентності майбутніх учителів-словесників передбачала таку форму організації освітнього процесу зі стилістики української мови в закладах вищої освіти як практичне заняття. Однак, ефективною запорукою успішної системної підготовки зі стилістики є проведення лекційного заняття, під час якого здобувачі вищої освіти опановують стилістичну теорію, виокремлення лабораторного заняття – опанування практикою майстерного використання засобів мови (під час виконання стилістичного аналізу тексту, широкого спектру творчих завдань, стилістичного реконструювання, редагування тексту тощо), підвищення ваги самостійної, індивідуальної науково-дослідницької роботи (підготовка і написання рефератів, наукових публікацій, створення презентацій, медійних проєктів і т. ін.) в сучасному освітньому просторі, що вимагає подальшого аналізу та висвітлення в рубриці формування професійних умінь і навичок майбутнього вчителя-філолога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадер В. І. Функціонально-стилістичний підхід у формуванні культури мовлення студентів-філологів. *Лінгвістичні студії*. Донецьк: ДонНУ, 2009. Вип. 19. С. 297–301.
2. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. К.: Академія, 2005. 368 с.
3. Єрмоленко С. Я. Сучасна лінгвостилістика в інтегративній науковій парадигмі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство): зб. наук. пр. / за ред. академіка Л. І. Мацько*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 5. С. 3–8.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
5. Іваницька Л. В. Сучасні тенденції розвитку мовної освіти в Україні. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*, 2015. Вип. 44. С. 24–28.
6. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
7. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
8. Попович А. Методика навчання стилістики майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти: монографія. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я. І., 2018. 376 с.
9. Рускуліс Л. Роль функціонально-стилістичного аспекту навчання мови в лінгводидактичній підготовці майбутнього вчителя-словесника. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 2010. Вип. 22(209), ч. 1. С. 66–71.
10. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 403 с.
11. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. К.: Знання, 2007. 494 с.
12. Українська мова: енциклопедія. Вид. 3-є вид., зі змін. і доп. / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с.

REFERENCES

1. Bader, V. I. (2009). Funktsionalno-stylistychnyi pidkhd u formuvanni kultury movlennia studentiv-filolohiv. *Linhvistychni studii – Linguistic Studios, Issue 19*, 297–301 [in Ukrainian].
2. Dudyk, P. S. (2005). *Stylistyka ukrainskoi movy*. K.: Akademiia [in Ukrainian].
3. Yermolenko, S. Ya. (2014). Suchasna linhvostylistyka v intehtyvnii naukovi paradyhmi. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ser. 8: Filolohichni nauky (movoznavstvo i literaturoznavstvo), Issue 5*, 3–8 [in Ukrainian].
4. Zahalnoievropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia. (2003). S. Yu. Nikolaieva (Ed.). K.: Lenvit [in Ukrainian].
5. Ivanytska, L. V. (2015). Suchasni tendentsii rozvytku movnoi osvity v Ukraini. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Ser.: Pedahohika i psykholohiia, Issue 44*, 24–28 [in Ukrainian].
6. Matsko, L. I., Sydorenko, O. M., Matsko, O. M. (2003). *Stylistyka ukrainskoi movy*. L. I. Matsko (Ed.). Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
7. Ponomariv, O. D. (2000). *Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy*. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
8. Popovych, A. (2018). *Metodyka navchannia stylistyky maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury v zakladakh vyshchoi osvity*. Kam'ianets-Podilskyi: FOP Sysyn Ya. I. [in Ukrainian].
9. Ruskulis, L. (2010). Rol funktsionalno-stylistychnoho aspektu navchannia movy v linhvodydaktychnii pidhotovtsi maibutnioho vchytelia-slovesnyka. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky, Issue 22(209), part 1*, 66–71 [in Ukrainian].
10. Semenoh, O. M. (2005). *Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury*. Sumy: VVP «Mriia-1» TOV [in Ukrainian].
11. Uzhchenko, V. D., Uzhchenko, D. V. (2007). *Frazeolohiia suchasnoi ukrainskoi movy*. K.: Znannia [in Ukrainian].
12. *Ukrainska mova: entsyklopediia*. (2007). V. M. Rusanivskyi, O. O. Taranenko, M. P. Ziabliuk et al. (Eds). Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].